

O'ZBEKISTONDA BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASINING SHAKLLANISHI: TARIXIY RIVOJLANISH VA SIYOSIY-G'OYAVIY ASOSLARNING HUQUQIY TAHLILI

Nabiyev Muhridin Baxtiyor o'g'li

Farg'ona Davlat Universiteti

Maxsus huquqiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

muhridin2210.deka@gmail.com +998911270079

ORCID ID 0009-0000-3745-5699

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19856241>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda barqaror rivojlanish konsepsiyasining shakllanishi, uning tarixiy rivojlanish bosqichlari hamda siyosiy-g'oyaviy asoslarining huquqiy tahlili amalga oshiriladi. Tadqiqot davomida barqaror rivojlanish konsepsiyasining xalqaro huquqiy tizimda shakllanishi va uning milliy qonunchilikka integratsiyalashuvi o'rganiladi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida barqaror rivojlanish siyosatining evolyutsiyasi, normativ-huquqiy asoslari va ularning amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada barqaror rivojlanish tamoyillarining huquqiy mustahkamlanish darajasi baholanib, mavjud muammolar aniqlanadi hamda qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: barqaror rivojlanish, barqaror rivojlanish konsepsiyasi, tarixiy rivojlanish, siyosiy-g'oyaviy asoslar, huquqiy tahlil, normativ-huquqiy asos, davlat siyosati, ekologik huquq.

ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: ИСТОРИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ И ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПОЛИТИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВ

Аннотация. В данной статье рассматривается процесс формирования концепции устойчивого развития в Узбекистане, ее историческая эволюция, а также проводится правовой анализ политико-идеологических основ. В ходе исследования изучается становление концепции устойчивого развития в системе международного права и ее интеграция в национальное законодательство. Анализируются эволюция государственной политики в области устойчивого развития, нормативно-правовые основы и их практическое значение. В статье оценивается степень правового закрепления принципов устойчивого развития, выявляются существующие проблемы и предлагаются научно обоснованные рекомендации по совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: устойчивое развитие, концепция устойчивого развития, историческое развитие, политико-идеологические основы, правовой анализ, нормативно-правовая база, государственная политика, экологическое право.

THE FORMATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: HISTORICAL EVOLUTION AND LEGAL ANALYSIS OF POLITICAL AND IDEOLOGICAL FOUNDATIONS

Abstract. This article examines the formation of the concept of sustainable development in Uzbekistan, its historical evolution, and provides a legal analysis of its political and ideological foundations. The study explores the development of the sustainable development concept within the framework of international law and its integration into national legislation. It also analyzes the evolution of state policy in the field of sustainable development, its legal framework, and practical implications.

The article evaluates the level of legal consolidation of sustainable development principles, identifies existing challenges, and proposes scientifically grounded recommendations for improving legislation.

Keywords: *sustainable development, concept of sustainable development, historical development, political and ideological foundations, legal analysis, legal framework, public policy, environmental law.*

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida barqaror rivojlanish konsepsiyasi insoniyat taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Atrof-muhitning degradatsiyasi, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi kabi global muammolar iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillar o'rtasida muvozanatni ta'minlash zaruratini yuzaga keltirdi. Shu bois, barqaror rivojlanish nafaqat ekologik siyosatning, balki davlat boshqaruvi va huquqiy tizimning muhim tarkibiy qismi sifatida shakllanib bormoqda.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi xalqaro miqyosda XX asrning ikkinchi yarmida shakllanib, keyinchalik xalqaro huquqiy hujjatlar va dasturlarda mustahkamlandi. Mazkur konsepsiya hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga kelajak avlodlar manfaatlarini ta'minlash g'oyasiga asoslanadi. Shu jihatdan, barqaror rivojlanish tamoyillarining huquqiy tizimda aks etishi va ularning milliy qonunchilikka integratsiyalashuvi alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida ham barqaror rivojlanish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, so'nggi yillarda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Shu bilan birga, barqaror rivojlanish konsepsiyasining tarixiy shakllanishi va uning siyosiy-g'oyaviy asoslarining huquqiy jihatdan tahlil qilinishi mazkur yo'nalishda ilmiy izlanishlar olib borishni taqozo etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi O'zbekistonda barqaror rivojlanish konsepsiyasining shakllanish jarayonini, uning tarixiy rivojlanish bosqichlarini hamda siyosiy-g'oyaviy asoslarining huquqiy jihatlarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot doirasida barqaror rivojlanishning xalqaro-huquqiy asoslari, milliy qonunchilikdagi ifodasi va amaliy ahamiyati o'rganiladi.

Tadqiqotning vazifalari sifatida barqaror rivojlanish konsepsiyasining nazariy asoslarini aniqlash, uning O'zbekistondagi shakllanish bosqichlarini tahlil qilish, siyosiy-g'oyaviy asoslarning huquqiy ifodasini baholash hamda mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish belgilandi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda keng o'rganilayotgan, kompleks va ko'p qirrali ilmiy kategoriya hisoblanadi.

Ushbu konsepsiya iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik rivojlanish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, uning huquqiy asoslari xalqaro va milliy darajada shakllanib bormoqda.

Xalqaro miqyosda barqaror rivojlanish nazariyasining shakllanishi BMT tomonidan qabul qilingan muhim hujjatlar bilan chambarchas bog'liq. Xususan, 1992-yildagi Rio-de-Janeyro deklaratsiyasi barqaror rivojlanishning asosiy tamoyillarini belgilab, ekologik xavfsizlik, ehtiyotkorlik prinsipi hamda "ifloslantiruvchi to'laydi" tamoyilining huquqiy asoslarini yaratdi.

Ushbu hujjat barqaror rivojlanish huquqining shakllanishida muhim bosqich bo'lib xizmat qildi.

Xorijiy olimlar orasida barqaror rivojlanish konsepsiyasining huquqiy jihatlarini chuqur tadqiq etgan olimlar sifatida Philippe Sands, Marie-Claire Cordonier Segger, John C. Dernbach, Sumudu Atapattu va boshqalarni alohida ta'kidlash mumkin. Ularning ilmiy ishlarida barqaror rivojlanishning xalqaro huquq tizimidagi o'rni, uning prinsipial asoslari va normativ mexanizmlari keng tahlil qilingan. Jumladan, P. Sands barqaror rivojlanish prinsiplarini xalqaro ekologik huquqning ajralmas elementi sifatida asoslaydi, M.-C. Cordonier Segger esa barqaror rivojlanish huquqining evolyutsion rivojlanishini ilmiy asosda yoritadi.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham ushbu yo'nalishda muhim ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, ekologik huquq va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi milliy qonunchilikning rivojlanishi, ekologik siyosatning huquqiy asoslari hamda barqaror rivojlanish tamoyillarining milliy tizimda aks etishi masalalari Rustambayev M.H., Hamrayev Sh. va boshqa olimlar tomonidan o'rganilgan.

Shu bilan birga, mavjud ilmiy manbalarda barqaror rivojlanish konsepsiyasining O'zbekistonda shakllanishi, uning tarixiy rivojlanish bosqichlari va siyosiy-g'oyaviy asoslarining huquqiy tahlili kompleks tarzda yetarli darajada yoritilmagan. Bu esa mazkur mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Mazkur tadqiqotda barqaror rivojlanish konsepsiyasining O'zbekistonda shakllanishi va uning siyosiy-g'oyaviy asoslarining huquqiy jihatlarini o'rganish maqsadida tizimli-huquqiy tahlil, qiyosiy-huquqiy usul, tarixiy-huquqiy usul kabi bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi.

Tadqiqotning empirik asosini xalqaro huquqiy hujjatlar, O'zbekiston Respublikasining amaldagi normativ-huquqiy aktlari hamda ekologik huquq va barqaror rivojlanish sohasidagi ilmiy manbalar tashkil etdi.

Natija va muhokama. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida barqaror rivojlanish konsepsiyasi bosqichma-bosqich shakllanib, uning siyosiy-g'oyaviy asoslari huquqiy tizimda muayyan darajada o'z ifodasini topgan. Xususan, mamlakatda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilangan bo'lib, bu barqaror rivojlanish g'oyasining institutsional darajada mustahkamlanganidan dalolat beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasining 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida ekologik barqarorlikni ta'minlash, atrof-muhitni asrash va tabiiy resurslardan samarali foydalanish bo'yicha normalar mustahkamlangan. Bu esa barqaror rivojlanish tamoyillarining konstitutsiyaviy darajada e'tirof etilganini anglatadi. Shu bilan birga, "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun hamda ekologik ekspertiza, yer, suv va yer qa'ridan foydalanishga oid normativ-huquqiy hujjatlar barqaror rivojlanish tamoyillarini amaliy jihatdan ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Xususan, ekologik ekspertiza institutining mavjudligi xo'jalik faoliyatining atrof-muhitga salbiy ta'sirini oldindan baholash orqali ehtiyotkorlik tamoyilini amalga oshirishga imkon yaratadi. Shuningdek, tabiiy resurslardan foydalanish sohasidagi normativ hujjatlarda ularni qayta tiklash va muhofaza qilish majburiyati belgilangan bo'lib, bu barqaror rivojlanishning muhim elementi hisoblanadi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari bir qator muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi.

Birinchidan, barqaror rivojlanish tamoyillari ko'plab normativ-huquqiy hujjatlarda umumiy va deklarativ xarakterga ega bo'lib, ularning aniq huquqiy mexanizmlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Masalan, "ifloslantiruvchi to'laydi" tamoyili qonunchilikda nazarda tutilgan bo'lsa-da, uning amaliy qo'llanilishi va iqtisodiy mexanizmlari to'liq shakllanmagan.

Ikkinchidan, ekologik nazorat va monitoring tizimining samaradorligi yetarli darajada emasligi kuzatilmoqda. Bu esa ekologik qonunchilik normalarining to'liq amalga oshirilishiga to'sqinlik qilmoqda. Uchinchidan, ekologik boshqaruvda jamoatchilik ishtirokining cheklanganligi barqaror rivojlanish tamoyillarining to'liq ro'yobga chiqarilishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Muhokama natijalariga ko'ra, barqaror rivojlanish konsepsiyasining huquqiy ifodasini yanada kuchaytirish uchun quyidagi yo'nalishlarda takomillashtirish zarur: birinchidan, barqaror rivojlanish tamoyillarini alohida normativ darajada tizimli mustahkamlash; ikkinchidan, ekologik nazorat va monitoring tizimini institutsional jihatdan kuchaytirish; uchinchidan, ekologik qarorlar qabul qilish jarayonida jamoatchilik ishtirokini kengaytirish; to'rtinchidan, milliy qonunchilikni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish.

Shunday qilib, olib borilgan tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasida barqaror rivojlanish konsepsiyasining huquqiy asoslari shakllanib borayotganini ko'rsatadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasida barqaror rivojlanish konsepsiyasi bosqichma-bosqich shakllanib, uning siyosiy-g'oyaviy asoslari huquqiy tizimda muayyan darajada mustahkamlanib bormoqda. Xususan, konstitutsiyaviy normalar, ekologik qonunchilik hamda strategik dasturlar orqali atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari sifatida e'tirof etilgan.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, barqaror rivojlanish tamoyillari milliy qonunchilikda umumiy prinsiplardan tortib alohida normativ-huquqiy mexanizmlargacha muayyan darajada ifodalangan bo'lsa-da, ularning tizimli va kompleks integratsiyasi hali to'liq yakunlanmagan. Xususan, ushbu tamoyillarning aniq huquqiy mexanizmlar orqali amalga oshirilishi, ekologik nazorat va monitoring tizimining samaradorligini oshirish, shuningdek, jamoatchilik ishtirokini kengaytirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Umuman olganda, O'zbekiston Respublikasida barqaror rivojlanish konsepsiyasining huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash va uni amaliyotga to'liq joriy etish mamlakatning ekologik xavfsizligini ta'minlash, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: Adolat, 2023
2. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. – Oxford: Oxford University Press, 1987. – p. 43.
3. United Nations. Rio Declaration on Environment and Development. – 1992;
4. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. – 2015.
4. Atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha Rio Deklaratsiyasi (1992 yil 14 iyun).
5. Mensah J. Sustainable Development: Meaning, History, Principles and Pillars // Cogent Social Sciences. – 2019. – Vol. 5. – p. 3–5.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 30-oktabrdagi PF–5863-son Farmoni “Atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasi to'g'risida”.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 20-oktabrdagi 83-sonli qarori.

8. Barral V. Sustainable Development in International Law: Nature and Operation of an Evolutive Legal Norm // *European Journal of International Law*. – 2012. – p. 379–406.
9. Dernbach J.C. Achieving Sustainable Development: The Centrality and Multiple Facets of Integrated Decision Making // *Indiana Journal of Global Legal Studies*.
10. Schrijver N. *The Evolution of Sustainable Development in International Law: Inception, Meaning and Status*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. – p. 25.
11. Cordonier Segger M.C. The Role of International Sustainable Development Law in the Evolution of International Law // *International Sustainable Development Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – P. 5–8.
12. Xolmo‘minov, J. “Ekologiya huquqi” darslik. Toshkent 2025.